

Discussienotitie

TERUG NAAR DE WIJKTEAMS!

Artikel 38a van de huidige Politiewet schrijft voor dat op elke 5.000 inwoners van Nederland *minstens één wijkagent* werkzaam moet zijn. In de praktijk wordt deze bepaling door de politiek uitgelegd als een streefcijfer. Dat wil zeggen: de wettelijk beoogde garantie op voldoende politiezorg in de directe leefomgeving is bereikt als per 5.000 inwoners één wijkagent aangesteld is.

In november 2021 meldde toenmalig minister van Justitie en Veiligheid Ferd Grapperhaus de Tweede Kamer dan ook tevreden dat het aantal aangestelde wijkagenten in Nederland was uitgegroeid tot 3.593 fte's (voltijdsbanen). 'Afgezet tegen het inwoneraantal is dat 92 fte boven de norm. Het aantal wijkagenten houdt dus gelijke tred met de bevolkingsgroei.'

Politiek compromis

Die laatste zin suggereert dat één wijkagent per 5.000 inwoners een algemeen erkende *voldoende voorwaarde* is om de inwoners van Nederland overtuigende politiezorg te garanderen in hun directe leefomgeving – de zogenaamde gebiedsgebonden politiezorg. Dat is uiteraard niet het geval: artikel 38a is een politiek compromis.

Het werd in 2012 op aandringen van de Tweede Kamer in de Politiewet opgenomen als tegenwicht tegen de twee belangrijkste veranderingen die de Nationale Politie met zich meebracht. Dat waren een operationele schaalvergroting van regionaal naar landelijk en een scherpere focus op het leveren van aantoonbare resultaten. Voortaan kreeg politiewerk met een repressieve inslag (boeven pakken en straffen) prioriteit ten koste van politiewerk met een preventieve inslag, waarvan de resultaten niet zo makkelijk in harde cijfers zijn te vangen.

‘Meer blauw op straat’

Hoeveel ruimte liet de nieuwe, op maximale efficiency gerichte afrekencultuur voor de gebiedsgebonden politiezorg met zijn grotendeels preventieve inslag? De voorstanders van de komst van de Nationale Politie (met voorop VVD-politieminister Ivo Opstelten) verzekerden de Tweede Kamer dat het landelijke korps niet zou leiden tot een grotere afstand tussen de politie en de burger. Sterker nog: ‘meer blauw op straat’ was zelfs uitdrukkelijk één van de doelen. Politiek werd er dan ook niet moeilijk gedaan over het amendement van de SGP om in de Politiewet vast te leggen dat het landelijke korps verplicht is minstens één wijkagent per 5.000 inwoners aan te stellen.

Afrekencultuur

Sinds de invoering van de Nationale Politie in 2013 is duidelijk geworden dat artikel 38a als wettelijke veiligheidsklep onvoldoende functioneert. De kwaliteit van de 24/7 te leveren politiezorg in de directe leefomgeving (handhaving van de openbare orde, hulpverlening, aanpak veelvoorkomende criminaliteit in de wijk) is de afgelopen tien jaar ernstig onder druk komen te staan. In de praktijk blijken de organisatorische gevolgen van de nieuwe afrekencultuur bij de politie (duidelijke prestaties voor zo weinig mogelijk geld graag) het optimaal functioneren van de wijkagent enorm in de weg zitten.

- Ten eerste worden ook wijkagenten geacht een of meer dagen inzetbaar te zijn voor noodhulp – zelfs als de PRIO 1-melding afkomstig is uit een gebied buiten hun wijk.
- Ten tweede zijn ze tijdens hun werk als wijkagent op behoorlijke afstand van de inwoners komen te staan door de massale sluiting van politiebureaus: van de 400 bureaus in 2013 zullen er over twee jaar 233 (oftewel 58 procent) gesloten zijn.
- Ten derde wordt het persoonlijk contact met wijkbewoners verder ondermijnd door de digitalisering die het korps ook op dat punt nastreeft (‘Wijkagent 2.0’).
- Ten vierde hebben wijkagenten sinds de invoering van de grootschalige basisteams geen vaste collega’s meer, maar moeten ze keer op keer bij zo’n team assistentie aanvragen – en dan maar afwachten wat dat oplevert: wanneer ze van wie welke reactie krijgen.

Professionele ruimte

Met andere woorden: er mogen in Nederland dan wel 3.593 wijkagenten aangesteld zijn, maar hun professionele ruimte wordt behoorlijk beperkt door de dominante prestatiecultuur binnen de Nationale Politie. Officieel wordt een wijkagent geacht (persoonlijke) contacten met burgers, bedrijven en instellingen op te bouwen en te onderhouden en samen met ketenpartners veiligheidsproblemen en criminaliteit binnen de wijk aan te pakken. In de praktijk blijken ze daar dus in beperkte mate aan toe te komen, bijvoorbeeld doordat ze bijna structureel moeten bijspringen om de roosters voor de noodhulp (PRIO 1-meldingen rijden) *in de eenheid* rond te krijgen. Tekenend is bovendien dat de netwerk-activiteiten van wijkagenten door het korps en de politiek vaak vooral gewaardeerd worden vanwege de informatie die het kan opleveren voor opsporingsdoeleinden (boeven pakken en straffen).

Wat zou een doeltreffend alternatief voor artikel 38a kunnen zijn? Met andere woorden: zijn er wettelijke voorschriften denkbaar die de overheid wel op de gewenste koers houden bij het organiseren van voldoende (overtuigende) politiezorg in de directe leefomgeving?

Etalagebeleid

Bij het nadenken daarover is het goed om voor ogen te houden op welke twee punten artikel 38a inhoudelijk te wensen over laat. Ten eerste is het natuurlijk onwaarschijnlijk dat een wet die volledig is opgezet om een nieuwe organisatiecultuur te vestigen door de toevoeging van slechts één bepaling voldoende in tegenovergestelde richting kan worden bijgestuurd. Ten tweede geeft een aanstellingsverplichting (één wijkagent voor elke 5.000 inwoners) het korps en de politiek meer dan voldoende ruimte om te volstaan met getalsmatig etalagebeleid. Kortom: een effectief alternatief voor artikel 38a zal moeten bestaan uit meerdere (samenhangende) verplichtingen met een meer inhoudelijk karakter.

Netwerk van wijkteams

De eerste stap in de richting van een overtuigende 24/7 politiezorg in de directe leefomgeving is de erkenning dat een landelijk opgezet korps als de Nationale Politie deze zorg alleen op het gewenste hoge niveau kan leveren door te werken met wijkteams. Binnen een aantal eenheden/basisteams is dit besef inmiddels doorgedrongen en wordt de gebiedsgebonden politiezorg op eigen initiatief op deze manier georganiseerd.

Deze beweging verdient steun en navolging: in de Politiewet moet het voorschrift worden opgenomen dat de tien geografische politie-eenheden opereren op basis van een regionaal netwerk van wijkteams. Het werken met de grootschalige basisteams moet dus worden afgeschaft of aangepast – bijvoorbeeld door het afschalen hiervan tot flexteams die kunnen worden ingeschakeld voor tijdelijke ondersteuning van de wijkteams.

Basisformatie

Uiteraard kan deze bepaling net zo gemakkelijk tot etalagebeleid leiden als de huidige bepaling over het minimumaantal wijkagenten per 5.000 inwoners. Om dat te voorkomen moet aanvullend ook een aantal inhoudelijke vereisten wettelijk worden vastgelegd. Om te beginnen uit hoeveel politiemedewerkers een wijkteam minimaal bestaat en hoe deze minimumbezetting (*basisformatie*) functioneel is samengesteld. Bij het uitwerken daarvan zijn de volgende praktische overwegingen relevant.

- Het 24/7 garanderen van eersteklas wijkzorg kan nooit het werk zijn van één wijkagent. Om die constante alertheid van ‘de politie’ waar te maken is sowieso een ‘team’ nodig, al was het maar omdat niemand 24/7 werkt en iedereen ziek kan worden, recht heeft op vakantie en opleidingskansen et cetera.
- Op wijkniveau kunnen het surveilleren/netwerken en het verlenen van noodhulp (reageren op meldingen) heel efficiënt (en effectief) georganiseerd worden als een vorm van flexibele inzet die de leden van een team van elkaar kunnen overpakken.
- Voor de slagvaardigheid en het prestatievermogen van een wijkteam is de structurele beschikbaarheid van een of meer toegewijde rechercheurs cruciaal.
- De tijd die agenten kunnen besteden aan operationele activiteiten (surveilleren/netwerken, noodhulp, opsporingswerk) wordt nog altijd flink beknot door administratieve verplichtingen. Het zou dus zowel efficiënt als effectief zijn om hiervoor op het niveau van de wijkteams structurele ondersteuning te organiseren, bijvoorbeeld in samenhang met de bezetting van de politiepost in de wijk.

Faciliteiten

Ook zou de Politiewet moeten voorschrijven op welke wijze het korps de gebiedsgebonden politiezorg in ieder geval moet faciliteren. Hierdoor kan een wettelijke dam worden opgeworpen tegen politieke golfbewegingen in de financiering van de politie. Bij het uitwerken daarvan zijn de volgende praktische overwegingen relevant.

- Het is voor de kwaliteit van de politiezorg in de directe leefomgeving van groot belang dat (de leden van) een wijkteam zichtbaar en benaderbaar zijn voor de burgers. Dat lukt het best als een wijkteam kan opereren vanuit een eigen ‘politiebureau’, mede omdat ze dan flexibeler kunnen investeren in (fysiek) persoonlijk contact met de inwoners van de wijk.
- Voor de geloofwaardigheid en effectiviteit van de 24/7 wijkzorg is het cruciaal dat de leden van een wijkteam de gelegenheid krijgen zich te ontwikkelen tot vaste waarden/bekende gezichten binnen een gemeenschap. De Politiewet zou dat moeten ondersteunen door de bepaling dat de leden van een wijkteam uitsluitend mogen worden ingezet voor het leveren van de politiezorg ten gunste van hun wijk.

Lokaal politiebeleid

Een van de bestuurlijke pijnpunten van de huidige Politiewet is de ingebouwde uitholling van het lokale politiegezag. Door de gecentraliseerde opzet van de Nationale Politie hebben de meeste burgemeesters weinig beleidsruimte meer om richting te geven aan de 24/7-politiezorg in hun gemeente. De terugkeer naar wijkteams met een wettelijk gegarandeerde basisformatie zou deze ontwikkeling in de goede richting ombuigen. Het nu al in de Politiewet voorgeschreven veiligheidsplan zou door de burgemeesters gebruikt kunnen worden om de basisformatie van een of meer wijkteams naar eigen inzicht of behoefte (tijdelijk) uit te breiden, al dan niet in overleg met zijn collega’s of de regioburgemeester.

Concreet uitgewerkt leidt het bovenstaande tot de volgende concept-bepalingen.

1. De dagelijkse 24/7-politiezorg in de geografische politie-eenheden wordt geleverd op basis van een regionaal netwerk van wijkteams.
2. Een wijkteam bestaat uit vijf wijkagenten (onder wie twee ‘buurtregisseurs’ (senior) en drie GGZ-medewerkers), een wijkrechercheur en een administratief medewerker.
3. Een wijkteam verzorgt de handhaving van de openbare orde, de hulpverlening (waaronder noodhulp – meldingen rijden) en de bestrijding van veel voorkomende criminaliteit voor een bepaalde wijk en kan niet worden ingeroosterd voor inzet in een andere wijk.
4. Een wijkteam opereert vanuit een eigen (duidelijk herkenbare en vindbare) politiepost.
5. De burgemeester heeft het gezag over de inzet van een wijkteam.
6. De burgemeester kan in overleg met de andere burgemeesters/de regioburgemeester besluiten tot het (tijdelijk) versterken van een wijkteam met een of meer agenten.
7. De burgemeester kan besluiten tot het (al dan niet tijdelijk) versterken van een wijkteam met één of meer (gemeentelijke) boa’s.

Benodigde capaciteit

Het huidige artikel 38a van de Politiewet gaat uit van één wijkagent per 5.000 inwoners. Een willekeurig uitgangspunt, maar als we dat aanhouden voor de bezetting van de hierboven omschreven wijkteams is daarmee een capaciteit van 25.000 politiemedewerkers gemoeid. (Achtien miljoen Nederlanders gedeeld door vijfduizend is 3.600. Met een basisformatie van zeven medewerkers kom je dan op 25.200 medewerkers).

Een andere optie lijkt wat realistischer: laat de burgemeesters een overzicht maken van de bestuurlijk relevante ‘wijken’ in de Nederlandse gemeenten (al dan niet op basis van politiek overeengekomen criteria) en stel voldoende politiecapaciteit beschikbaar om deze allemaal van een wijkteam te voorzien.

© Nederlandse Politiebond 2022